

NYHEDSBREV NR. 2 - 2006 - ÅRGANG 4

Indhold

Danske havne skal analyseres	s. 2
Restaureringsseminar 2006	s. 3-6
Børnekultur i nye kommuner	s.7
Industrikultur - on tour	s.7
Pulje til konservering	s. 8
Stenaldergrave sættes i stand	s.8

KULTURARVSSTYRELSENS NYHEDSBREV

SLOTSHOLMSGADE 1
1216 KØBENHAVN K
TLF 72 26 51 00

REDAKTION:
KENNETH BO JØRGENSEN
kbj@kuas.dk
TLF 72 26 51 15

Fire kommuner udpeget til kulturarvsforsøg

Haderslev – Hjørring Hvidovre – Aalborg

Disse fire kommuner skal i de næste to år deltage i et forsøg, hvor den lokale kulturarv skal bruges som løftestang til udvikling af kommunens profil, tiltrækning af borgere, erhverv og turisme.

Forsøget med kulturarvskommuner er sat i gang af Kulturarvsstyrelsen og Fonden Realdania for at sætte fokus på kulturarven som et strategisk element i kommunernes planlægning. Forsøget er en opfølgning på den undersøgelse, der sidste år påviste store potentialer i at udnytte kulturarv til at udvikle lokalområder.

53 af landets 98 fremtidige kommuner var interesserede i at deltage i forsøget. Ti kommuner blev valgt til at sende ansøgninger, og der skulle endeligt vælges tre kulturarvskommuner. Men på grund af de mange kvalificerede og brede ansøgninger valgte Kulturarvsstyrelsen og Fonden Realdania at udvide forsøgspuljen, så det er blevet til fire forsøgskommuner.

”Det er vigtigt for os – gennem forsøget – at få belyst så forskelligartede aspekter af kulturarven i det byggede miljø som muligt. Med de fire udvalgte kommuner dækker vi et bredt udsnit af kulturarven, og dermed vil forsøget på længere sigt forhåbentlig få endnu større værdi for de øvrige kommuner,” siger direktør Hans Peter Svendler, Fonden Realdania.

Parterne understreger, at det netop ikke har været de enkelte ansøger-kommuners udbud af kulturarv, der har været afgørende for valget, men i højere grad, hvad kommunen vil bruge kulturarven til:

”Som man kan se, er der også valgt en kommune, der ikke i klassisk forstand er særlig begunstiget med kulturarv. Men det er jo netop forsøgets idé, at kommunerne skal udvikle metoder til at udnytte det, de har. Desuden har vi lagt vægt på at finde kommuner, der havde forskellige indgangsvinkler og metoder til forsøget,” siger direktør Steen Hvass, Kulturarvsstyrelsen.

Og de fire kulturarvs-kommuner er:

fortsættes side 2

Danske havne analyseres

Alle danske industrihavne skal nu analyseres ud fra deres kulturhistoriske og arkitektoniske værdier. Undersøgelsen skal skabe overblik over de danske havnetyper, deres udvikling og fysiske tilstand. Den skal danne grundlag for en udpejning af de havne, som har størst fortælle-værdi og det bedste bevaringspotentiale. Undersøgelsen vil kunne understøtte kommunerne i deres forsøg på at udvikle og udbygge havneområderne uden, at de mister de væsentlige historiske og miljømæssige værdier og helheder, som er karakteristiske og identitetsskabende.

Undersøgelsen sker som en del af Kultur-arvsstyrelsens satsningsområde: Industri-samfundets Kulturarv. Udarbejdelsen er nu sat i offentligt udbud.

Formålet med gennemgangen er at samle og opbygge viden om et af industri-samfundets vigtigste infrastrukturelle områder. Gennemgangen skal skabe et overblik over landets industrihavne og den udvikling, de gennemgik i perioden 1840-1970. Den skal samle, strukturere og analysere tilgængelig litteratur og andet relevant materiale på området samt foretage en fysisk registrering af danske

havne. Herved skabes et overblik over landets industrihavne og deres bevarings-tilstand.

Historiske undersøgelser af havnene har hidtil været begrænset til enkelte havne som Odense eller en mindre gruppe som de sydfynske havne. Temagennemgangen skal give et samlet overblik både geografisk og emnemæssigt. Den er et forsøg på at se de fysiske forhold på havnene som kajanlæg, jernbanespor, kraner, bygninger i forhold til økonomiske, organisatoriske ændringer såvel som arbejdslivet for på den måde bredt at beskrive havnemiljøernes forandringer under industrialiseringen. Ved at sammenkoble alle disse elementer og se det samlede miljø under ét kan man beskrive deres bærende værdier og præcisere, hvor de er sårbare, og hvor miljøerne kan tåle at blive udbygget med nye elementer, uden helhedens værdier går tabt.

"Havnene er i dag under meget stor forandring. De oprindelige funktioner er under pres og mange steder overtaget af andre transportformer. I de fleste byer er der ønske om at udnytte havnene til nye formål. Områderne er attraktive som bo-

ligområder af mange grunde, men især nærheden til vand og det historiske miljø på havnene er væsentlige faktorer. Hvis denne omdannelse skal lykkes, og der fremover skal kunne skabes interessante miljøer, må det sikres, at det sker i samarbejde mellem bevaring og udvikling. Et vigtigt element heri er at formidle havnenes kulturhistoriske og arkitektoniske værdier," fortæller arkitekt Eske Møller, Kulturarvsstyrelsen.

Udbudsmaterialet findes på internet-adressen <http://www.d-s-r.dk/kuas>.

Fortsat fra forsiden

Haderslev Kommune

Kommunen erkender, at man ikke har evnet at udnytte kulturarvens potentiale fuldt ud. Derfor skal der nu skabes et folkeligt engagement om kulturarven, hvor det klart definerede mål er udvikling af egnens turisme. Der tages udgangspunkt i områdets rige kulturarv, som består af "klassiske" emner såsom domkirke, historiske bykerner og slotte, men også repræsentanter fra industriens udvikling. Kommunen vil udpege en række "fyrtårne", der skal skabe opmærksomhed om områdets uudnyttede potentiale, herunder den upåagtede del af kulturarven.

Ny Hjørring Kommune

Kommunen vil afprøve nye metoder og planprocesser for at styrke erhvervsliv og bosætning ved at udnytte kulturarven i forbindelse med bæredygtig turisme og oplevelsesøkonomi. Det samlede tema "Kulturen mellem kyst og land" sætter fokus på en række centrale vinkler for behandling af kulturarven. Man vil desuden bruge forsøget til at skabe en ny fælles identitet for kommunen.

Hvidovre Kommune

Kommunen opfatter forsøget som en kickstart til den nødvendige nyfortolkning af bevaringsinteresserne i forstædernes bygningsmasse og kulturhistorie. Kommunen vil i forsøgsperioden se sig selv som et laboratorium, der skal

udvikle metoder til at arbejde med den nære historie, som står på tærsklen til at blive betegnet som kulturarv.

Aalborg Kommune

Kommunen har et særligt fokus på de overflødiggjorte industrikomplekser og ser et potentiale i dem. De vil blive udnyttet i projektets arbejdsmetode. Kommunen vil indtænke kulturarven i kommuneplanen, bl.a. i form af kommunens fremtidige regulering af byggeri og arealanvendelse. Grundlaget for arbejdet bliver tre forståelsesrammer: Industribyen, Limfjorden og Landdistrikterne.

Forsøgskommunerne vil få tilskud af Kulturarvsstyrelsen og Fonden Realdania.

Kulturarvsstyrelsens Restaureringsseminar 2006 fandt sted torsdag 26. januar 2006 i Bellevue Teatret i Klampenborg.

Seminaret er det tredje, Kulturarvsstyrelsen arrangerer sammen med arkitektskolerne i København og Århus. I 2004 satte Kulturarvsstyrelsen fokus på begrebet "De bærende fredningsværdier", i 2005 var overskriften for arkitektskolernes seminar "Mellem kulturarvsviden og arkitektonisk kreativitet", og i år var begrebet "Autenticitet" valgt som det gennemgående tema.

Seminaret indledtes af arkitekt, professor Johannes Exner, en helt central skikkelse i den restaureringsfaglige diskussion. Han forelæste om "Den historiske bygnings væren på liv og død".

Herefter var der to cases "Odd Fellow Palæet" og "Christiansborg Slotskirke" med en redegørelse for principperne bag det gennemførte restaureringsprojekt fremlagt af den udførende arkitekt efterfulgt af en "kritik" fra en opponent.

Begge restaureringer indebærer stillingtagen til centrale restaureringsspørgsmål. Slagets gang blev ledet af direktør, arkitekt Hans Peter Svendler Nielsen fra Fonden Realdania.

Den historiske bygnings væren på liv og død

Professor, arkitekt Johannes Exner var hovedtaler på årets restaureringsseminar. Han advarede om faren ved restaureringer, der ikke respekterer den historiske bygnings hele liv og den sammenhæng, der har gjort den historisk. Den almindelige trang til at føre bygninger tilbage til deres oprindelse er et af restaureringsfagets største problemer.

Af Kenneth Bo Jørgensen

Historisk arkitektur skal opleves som levende. En bygning skal opleves som et væsen, der fødes, lever og dør. Ved at se bygninger på denne måde åbner man nye muligheder for at udvikle metoder til bygningspleje, der respekterer bygningernes fortællinger.

Sådan indledte professor Johannes Exner sit indlæg, der satte et kritisk fokus på tendensen til, at man udpeger en bygning som historisk i forhold til en bestemt tid og funktion og derefter restaurerer den tilbage til netop det tidspunkt. Man kommer dermed til at se bort fra en bygnings hele historiske forløb, man glemmer, at bygningen har ændret sig og levet et liv. Resultatet kan i værste fald blive fredede huse, der fremtræder stivfrosne, ude af trit med tilværelsen.

For at illustrere tankegangen indbød Johannes Exner til en lille øvelse: Man skulle forestille sig Karen Blixen og Koldinghus. Og man skulle stille samme spørgsmål om dem begge: Hvem er de, hvad er de?

Svaret er, at Karen Blixen er en lang række Karen'er, fra barnet Karen Dinesen til den aldrende baronesse Karen Blixen og alle de Karen'er, der har været derimellem. På samme måde er Koldinghus både en gotisk borg fra 1400-tallet, Christian 3.'s og Christian 4.'s renessanceslot, Frederik 4.'s barokslot, 1800-tallets ruïn

og den nuværende bygning, som Exner selv stod for restaureringen af fra 1972 og nitten år frem.

Johannes Exners pointe er, at ingen kunne finde på udelukkende at identificere dem ud fra deres oprindelige skikkelser, da de blev skabt. Ingen ville næppe finde på at restaurere Karen Blixen tilbage til hendes 17-årige skikkelse stadig med det væsen, som livet gav hende:

"Begge har levet et historisk liv, som har været til glæde for os andre. Begge var markant mærket af livet. Begge frembar alderens smukkeste historiske slid og rynker. De har levet. Nogen vil sige, at Karen Blixen har levet et rigtigt liv – et biologisk, mens Koldingshus kun har eksisteret. Det er også rigtigt. Men forskellen er måske ikke så stor. Mennesker og bygninger har påvirket hinanden så stærkt, at en historisk bygning kan sidestilles med et levende væsen. Og det karakteriserer historiske bygninger, hvis de stadig er autentiske," sagde han.

Johannes Exner har på den baggrund opstillet følgende tese:

"Bygninger er som levende væsener, de fødes, bliver syge, kureres, ældes og dør. Fra ungdoms friskhed gennem livets modning når de til alderdommens særlige skønhed. Bygningens historiske identitet er derfor ikke kun den, der blev den givet ved fødslen af de arkitekter,

fortsættes side 4

Restaureringsseminar 2006

fortsat fra side 3

kunstnere og håndværkere, der skabte den, men dannes også af det efterfølgende livs påvirkninger af forandringer og tilføjelser. Har deres liv været begivenhedsrigt, er det således en alvorlig sag at standse den historiske livsproces og ændre eller udlette de aftryk af menneskers aktivitet, som bygningen har modtaget i sit lange liv. Den almindelige trang til at føre et hus tilbage til fødselstidspunktet er et restaureringsfagets allerstørste problemer.”

Med denne tese som baggrund fremlagde Johannes Exner eksempler på konsekvenserne af to diametrale modsatte holdninger til behandling af historiske bygninger, som begyndte i 1800-tallet og som stadig præger bevaringsarbejdet. Fra maksimalisme, som vi herhjemme kender fra restaureringen af Bjernede Rundkirke, som fik en kraftig restaurering uden forståelse for de spor, som kirken havde sat. Til minimalismen, der nærmest har haft karakter af anti-restaurering. De mange forskellige principper har givet rod, fordi hver arkitekt har kunnet gå ud fra egne principper og holdninger.

Johannes Exner fortalte om en af sine egne opgaver fra 1964, da han blev bedt om at restaurere Kousted Kirke, en middelalderlig kirke i Jylland, der mest af alt havde behov for opvarmning.

”Inden vi gik ind i kirken, passerede vi en gammel kirkelade, der så forfalden ud. I våbenhuset fortalte jeg menighedsrådet, at jeg ikke fandt behov for restaurering. Man kunne installere et oliefyr uden store problemer, og så var det godt nok. Menighedsrådet foreslog, om man så skulle lægge gulvet om i våbenhuset, men gulvet havde en meget fornem struktur. En fin slidt overflade, og tænk på hvor mange der skulle gå i kirke for at få det slidt så stærkt igen, i dag kan det næsten ikke lade sig gøre, fordi man går i gummisko og ikke træsko. Så jeg anbefalede, at man i stedet brugte kræfter på at bringe kirkeladen i orden, ellers ville det blive en ruin.” Johannes Exner borede i, hvad man betragter som historisk. Hvad er det, der

gør en bygning historisk? Exner pegede på fire afgørende forhold, der nærmest kan bruges som nøgler til afgørelsen:

- 1) Originalitet
- 2) Autenticitet
- 3) Identitet
- 4) Fortælle værdi

Johannes Exner anbefalede, at man altid bevarede den historiske substans mest muligt i et restaureringsarbejde. Helst skal man udføre ændringer sådan, at hvis man tager dem væk, så får man den oprindelige skikkelse frem igen.

Det er vigtigt er at forstå, at der altid tabes en del af substansen af originaliteten under en restaurering. Man skal derfor arbejde med en mere differentieret opfattelse af ordet restaurering, et ord som Exner gentagende gange stillede sig kritisk overfor. I stedet skal man arbejde ud fra en skala, der indeholder mange former for indgreb på en bygning, fra den helt milde bygningspleje til forebyggelse og vedligeholdelse, til beskyttelse og reparation, til tilbageføring, reproduktion og endelig den mest yderliggående: Rekonstruktion. Alle disse faser kan være indeholdt i det, vi kalder restaurering, og det gælder om at vælge den rigtige styrke til den enkelte bygning.

Koldinghus

”Skal det være et slot eller en ruin? I kan få begge dele, samtidig!”

Med det udgangspunkt kom Johannes og Inger Exner i 1972 med forslag til en restaureringsplan for Koldinghus.

Inden arkitekterne gik i gang, havde der tidligere været initiativer til restaurering af slottet. I 1911 havde man restaureret nordfløjens underetage, i 1935 kæmpeårnet samt kirkedal og riddersal efter den tids princip, det vil sige en restaurering også med anvendelse af beton. Mange var nu interesseret i at få genskabt slottet, som det så ud, da det var barokslot på Frederik 4.'s tid.

Johannes Exner fortalte, hvordan de havde grebet opgaven an med det sigte, at ruinens fem hovedperioder skulle

kunne ses og derved selv fortælle slottets historie.

Arkitekterne registrerede ruinen i detaljer for at finde sammenhængen i bygningens mange epoker. Forslaget gik herefter ud på at bevare ruinen, som den var og sikre den med en overdækning af en let tagkonstruktion og en stål-og-glasfacade, så man stadig kunne opleve ruineksteriøret.

Men projektet blev kasseret af både myndighederne og folkestemningen. I stedet gik arkitekterne i gang i det små. Brugte tiden på at lægge tag på nord- og vestfløj, medens tiden modnede sig til en fortsættelse.

Rigtig medvind fik de først efter indvielsen af Christian 4.'s kirkedal, hvor man havde ophængt tre flotte lysekroner med mange lys og formet som de hvælvinger, der engang havde overdækket kirkeloftet.

”Måske lidt ”tivolagtigt”, men i Christian 4.'s stil. Alle blev vældig begejstrede, ingen bemærkede længere de arrede vægge. Man så kun lysekronerne. Derefter gik det reviderede projekt igennem, så arbejderne kunne fortsætte.”

Johannes Exner sluttede af med beretningen om et rustent jernbånd, der stadig sidder på Kongens Tårn, men ikke mere fungerer: ”Man siger, at det er grimt, og at det skal væk. Men vi besluttede at lade det blive. Det blev klart, at hvis vi fjerner det, vil det næst-grimmeste blive det grimme, og så skal det fjernes. Og når det er fjernet, bliver noget nyt det grimme, som så skal fjernes. Hvor vil det så ende?”

Hele referatet af Johannes Exners forelæsning kan læses på Kulturarvsstyrelsens hjemmeside, og den uddybes i en artikel, der udkommer senere på året i antologi fra forlaget på Arkitektskolen i Århus.

Restaureringsseminar 2006

To markante bygninger i København brændte i 1992 med kun få måneders mellemrum: Odd Fellow Palæet i Bredgade og Christiansborg Slotskirke. Begge bygninger er genskabt, men på meget forskellige betingelser, og dermed også med meget forskellige resultater. Det redegjorde de ansvarlige arkitekter for på årets restaureringsseminar, hvorefter deres arbejde blev kommenteret af en opponent.

Odd Fellow Palæet

Odd Fellow Palæet er opført i 1751-55 af arkitekt J.G. Rosenberg som en del af Frederiksstaden i Dronningens Tværgade-aksen. Det var bolig for grev C.A. Bercken-tin, men i 1763 blev det solgt til familien Schimmelmann. I 1884 blev bygningen købt af aktieselskabet Concertpalaiset, som foretog store om- og tilbygninger. I haven blev der opført en stor koncertsal, stueetagen blev omdannet til foyer, Odd Fellow Ordenen overtog palæet i 1900.

Branden i 1992 opstod i den store koncertsal, som brændte, og som ikke er genopført. Men også store dele af palæet og dets interiører blev kraftigt skadet.

Arkitektfirmaerne Rønnows Tegnestue ApS og Varmings Tegnestue ApS fik sammen med ingeniørfirmaet Rambøl, Hannemann og Højlund til opgave at restaurere Odd Fellow Palæet. På seminaret fortalte arkitekterne Anne Lene Jørgensen og Jens Christian Varming, begge fra Varmings Tegnestue, om restaureringsprocessen og de konkrete resultater af arbejdet med hovedpalæet.

De økonomiske og tidsmæssige rammer for restaureringen havde været særdeles stramme. Der havde hverken været mulighed for grundige forundersøgelser eller restaureringsteoretiske overvejelser. Anne Lene Jørgensen erkendte, at der var truffet valg, som havde været til mere gavn for bygherren end for bygningen.

Der blev brugt mange ressourcer på at rekonstruere facaden. Våbenkartouchen, sandstensornamentet med det berckentinske våben, der pryder balustraden øverst på facaden, var under slukningsarbejdet blevet skubbet ind i bygningen for at undgå nedstyrtning. I faldet ned igennem etagerne havde kartouchen anrettet store skader og var ødelagt. Det lykkedes at rekonstruere våbenkartouch-

en, som viste sig at være en nyhugning fra 1920'erne. Til rekonstruktionen har man anvendt de sten, som kunne reddes, suppleret med nye, så det i dag fremstår som en helhed. Også facadens øvrige sandstensudsmykning er genskabt.

Indvendig, hvor halvdelen af palæet mod haven var meget stærk ombygget i forbindelse med etableringen af Concertpalæet, havde det været arkitekternes ambition at skabe nye velproportionerede rum. Bygherrens ønske var at genopbygge rum og sale, som de var før branden med få ændringer, bl.a. to nye hovedtrapper.

Før branden fandtes endnu fire fornemme rokokostuklofter i palæet. To blev ødelagt af den nedstyrtende våbenkartouche, det tredje af branden. Det fjerde som var meget ødelagt af vand, blev reddet og gennemgik en omfattende konservering. Til den store sal, vestibulen og det oprindelige trapperum skabte man nye rokokoinspirerede stuklofter.

Opponent Erik Brandt Dam roste arkitekterne for en "heroisk førstehjælp", som reddede palæets liv. Men samtidig beklagede han, at der ikke havde været tid og økonomi til at give "patienten" den optimale behandling og pleje. Det bar mere præg af pragmatiske løsninger end restaureringsteoretiske overvejelser.

Erik Brandt Dam var enig i at prioritere palæets ydre højt, fordi bygningen har stor byplanmæssig betydning. Og han fandt stort set, at den udvendige restaurering var lykkedes godt, mens tidspres og stram økonomi skinnede tydeligere igennem i den indvendige del. Erik Brandt Dam havde gjort en række iagttagelser, hvor autenticiteten i betydningen "ægt-hed, troværdighed" var diskutabel:

Tagets oprindelige form er genskabt i en ny konstruktion af stål og konstruktions-tømmer. Samtidig er der bygget tre nye "skorstene", der slutter ved hanebåndene og udelukkende fungerer som ventilationskanaler. Skorstene er vigtige for en bygnings udtryk, men er attrapper en rimelig løsning?

På havesiden har nedrivningen af den store koncertsal efterladt et tomrum, idet arkitekternes vision om "et lille have-anlæg af en kvalitet, der kunne gengive anlægget dets værdighed", aldrig er blevet realiseret.

I palæets indre fremstår genopbygningen ikke som resultat af ideelle valg. F.eks. er der lagt mørke parketgulve af billigt, importeret træ. Paneler er genskabt i gammel form, men med udstrakt brug af MDF-plade og krydsfiner, og gipsplader er anvendt til stukkanter langs væggene.

Erik Brandt Dams konklusion var, at arkitekterne under meget vanskelige forhold har fået et pænt resultat ud af facaderestaureringen, men at den indvendige del af projektet er mindre vellykket. Løsrevne valg og en udstrakt brug af generelle løsninger har skabt tvivl om hensigten og har ikke i tilstrækkelig grad samlet sig i klare rumlige helheder, hvor forholdet mellem gammelt og nyt kan opleves. I bygningens indre kunne man have ønsket sig et arkitektonisk greb lige så radikalt, som branden var voldsom.

Christiansborg Slotskirke

Christiansborg Slotskirke stod færdig i 1826 og er det eneste tilbageværende af arkitekten C.F. Hansens Christiansborg, som brændte i 1884. Før slotskirken havde der også været en kirke på stedet, der var brændt.

Under det københavnske pinsekarneval i 1992 var en vildfaren nytårsraket årsag til en voldsom brand i Christiansborgs Slotskirke. Branden ødelagde kuppel og forårsagede store skader indvendigt.

Erik Møllers Tegnestue stod for genopbygningen af slotskirken. Arkitekt Trine Neble fortalte om processen og de gode arbejdsbetingelser, man havde haft med Slots- og Ejendomsstyrelsen som bygherre. Man fik et helt år til registreringer, forundersøgelser og projektering.

Kuplen blev rekonstrueret og genopbygget i konstruktionstræ. Så vidt muligt har man genvendt de oprindelige bolte og beslag. For at genskabe kirkens fine akustik har man valgt præcis samme konstruktionsform med puds på flettede pilevidjer. Kirkens sandstensgesims var i tidens løb blevet repareret, og mange dele udskiftet med cement og beton, men på forslag fra Erik Møllers Tegnestue og Kulturarvsstyrelsen blev gesimsen genopført i sandsten.

På facaden var den oprindelige kalkpuds allerede i 1800-tallet erstattet af en cementmørtel. Den var forfalden og blev helt ødelagt ved brandslukningen. Derfor blev den gamle cementpuds fjernet, skader på murværket udbedret, og facaden atter pudset op med kalkmørtel.

Indvendig bar kirken præg af, at den har været brugt i begrænset omfang. Restaureringen af de indvendige facader havde mest karakter af vedligeholdelse, hvor puds og stukmarmor er søgt bevaret i videst muligt omfang.

Da kuplen styrtede ned i kirken, blev de fleste af kirkebænkene knust. De udskårne gavle har man søgt at redde, istandsætte og genanvende, mens selve

bænkene er nye. Farveholdningen i kirken er ført tilbage til det oprindelige, og der er fremstillet nye tekstiler.

Under hele forløbet har arkitekterne prøvet at sætte sig ind i C.F. Hansens tanker og gøre, som han ville have gjort – vel vidende, at C.F. Hansen selv rev resterne af den ældre slotskirke (brændt 1794) ned for at bygge en moderne kirke på tomten!

Opponent arkitekt og lektor Lars Nicolai Bock slog fast, at restaureringen af Christiansborg Slotskirke er et fantastisk stykke arbejde, gennemført med engagement, arbejdsomhed, systematik og indlevelse. Han fandt ingen grund til kritik, men ville snarere causere over det, man havde valgt at gøre i forbindelse med restaureringen, og hvad man måske kunne have gjort i stedet for.

Det var velbegrundet at genopføre slotskirken i lyset af C.F. Hansens position i dansk arkitektur – og fordi kirken er det sidste vidnesbyrd om Christiansborg Slot som unik arkitektonisk helhed. Men hvad med forholdet mellem gammelt og nyt? Tagværket er rekonstrueret i sin oprindelige form og til dels med genanvendte beslag. Samtidig er der tilføjet isolering og brandsikring for at leve op til nutidens krav. Skulle man i stedet have tegnet en ny tagkonstruktion? Og hvad så med formen?

Spor af historie og brand er svære at få øje på, men de er til stede, f.eks. i form af slidte gulvfliser, mærker efter glødende søm på en trætrappe og stjerneskruer i gamle beslag. Enkelte steder er der tilføjet helt nyt, bl.a. toiletter og belysning.

Kunne man have gjort noget helt andet end den fuldstændige genskabelse? spurgte Lars Bock. C.F. Hansen ville formentlig selv have bygget en ny kirke. Men i dag vælger vi bevidst at fastholde erindringen – at bevare kulturarven – som en forudsætning for at skabe nyt. Med eksempler fra Tyskland (Frauenkirche i Dresden, Rigsdagsbygningen i Berlin og Alte Pinakothek i München) diskuterede Lars Bock, hvordan man der har fastholdt erindringen om katastrofen og den kollektive skyld ved istandsættelsen af de historiske bygninger. Kunne man have genopbygget Slotskirken efter samme idé som Rigsdagsbygningen i Berlin, med en moderne kuppel?

Næppe, for det ville være at skabe et monument over en fuld mand, der kom til at fyre en raket af.

Bocks konklusion var, at de overordnede valg ved Slotskirkens restaurering var fuldt forståelige, men at forholdet mellem gammelt og nyt kunne have været tydeligere. På den måde ville historien og sporene efter den voldsomme begivenhed have været lettere at få øje på – også for lægfolk. I stedet har æstetikken fået overtaget. Selv om meget autentisk materiale gik tabt ved branden, bidrager det til fornemmelsen af autenticitet, at bygningen fortsat anvendes som kirke.

Lars Bock sluttede af med overvejelser omkring flertydigheden i begreberne "restaurering" og "autenticitet" og nødvendigheden af at vurdere hver enkelt sag konkret.

Børnekultur i nye kommuner

Kultur i dagtilbud, skole og familie – over hele landet! Det er arbejdsopgaven for Børnekulturens Netværk i de næste to år. Målet er at give alle børn bedre mulighed for at møde kunsten og kulturen i hverdagen.

Netværket, som Kulturarvsstyrelsen deltager i sammen med Biblioteksstyrelsen, Kunststyrelsen, Det Danske Filminstitut og – som noget nyt – Familienministeriet og Undervisningsministeriet, har netop offentliggjort sin handlingsplan for 2006-2007. Titlen er "Børnekultur i hele landet", og ud over selve handlingsplanen indeholder hæftet også en statusrapport for 2005 samt to artikler skrevet af hhv. lektor Jørgen Gleerup og forsker Bjørg Kjær.

Netværket og de nye kommuner Der står "kommunalreform" og "nye kommuner" mange gange i handlingsplanen for Børnekulturens Netværk.

Når de fleste kommuner fra næste år bliver større, giver det nye muligheder for at udvikle den lokale børnekultur med tilbud af høj kvalitet. Børnekulturen kan i bedste fald fungere som godt eksempel og løftestang for andre typer samarbejde på tværs af de gamle kommunegrænser.

Børnekulturens Netværk vil i den kom-

mende periode tilbyde sig med rådgivning og støtte til kommunalpolitikere og embedsmænd, som skal skrive ny børnekulturpolitik. Netværket kan også bidrage med inspiration til nye projekter og hjælpe med at skabe sammenhæng mellem kommunens forskellige kulturtilbud for børn.

Desuden opfordrer Børnekulturens Netværk til, at de nye kommuner danner lokale børnekulturnetværk, hvor lærere, pædagoger, bibliotekarer, museumsansatte, idræts- og fritidsfolk m.fl. kan møde hinanden og udvikle samarbejdet.

Børnekulturens Netværk lægger ud med en konference den 29. maj 2006 specielt for beslutningstagerne i de nye storkommuner. Desuden planlægger netværket fem dialogseminarer i de nye regioner, konferencer og kurser efter behov samt publikationer og andet inspirationsmateriale, herunder internetformidling.

Tilbuddene fra Børnekulturens Netværk om rådgivning og inspiration henvender sig både til kommunerne og til dem, der i det daglige arbejder med børn og børnekultur.

Museerne spiller en vigtig rolle for børns møde med kunst og kultur. Det gælder såvel i skolen som sammen med

familien. Undervisningsministeriet og Kulturministeriet/Kulturarvsstyrelsen arbejder bl.a. sammen om at udvikle undervisningsmateriale ud fra museernes eksisterende formidling og om at gøre det lettere at inddrage museernes samlinger i undervisningen.

Mange kulturinstitutioner har gode erfaringer med tilbud, der henvender sig til både børn og voksne. Børnekulturens Netværk rådgiver gerne kulturinstitutionerne, herunder museerne, om udvikling af særlige familietilbud.

Endelig vil netværket skabe overblik over de kulturtilbud, der er specielt velegnede for børnefamilier. Det skal ske i et samarbejde mellem kulturinstitutionerne, aviser, tidsskrifter, den elektroniske kulturkalender Kultunaut, Børnekulturportalen og netværkets egen hjemmeside.

Industrikultur on tour

Industrikulturens År 2007 er snart klar med en vandrestilling, som museer og kulturinstitutioner kan leje til næste år. Vandrestillingen er en af de aktiviteter, som sekretariatet for Industrikulturens År sætter i gang centralt som et tilbud til de lokale arrangører.

Udstillingen består af 14 bannere med tekst og billeder, som tilsammen giver en introduktion til det danske industrisamfunds historie gennem de sidste 150

år. Det er tanken, at museer og andre kulturinstitutioner selv skal supplere vandrestillingen med eget materiale. På den måde kan historier om den lokale industriudvikling sættes i forbindelse med de større, nationale linjer.

Udstillingsteksterne skrives af ni museer med stor erfaring inden for industrikultur og redigeres i samarbejde med industrihistorikeren Henrik Harnow fra Odense Bys Museer.

Fra 1. maj 2006 kan udstillingen ses på hjemmesiden Industri Kultur 07, og samme dag starter bookingen. Sekretariatet forventer at være klar midt i juni med en plan for, hvor og hvornår udstillingen vises rundt om i landet.

Industrikulturens År 2007 får støtte af Kulturministeriet og Kulturarvsstyrelsen. Læs mere på projektets hjemmeside www.industrikultur07.dk.

Stenaldergrave sættes i stand

Midt i et parcelhuskvarter i den nordsjællandske by Ølstykke ligger jættestuen Stuehøj. Til foråret vil Nationalmuseet og Kulturarvsstyrelsen undersøge, om den kan sættes så meget i stand, at den kan åbnes for offentligheden.

Beliggenheden i et boligområde nær ved Ølstykke Station giver nogle enestående muligheder for, at en bred kreds af mennesker, heriblandt skoleklasser, kan besøge en af bondestenalderens store stengrave.

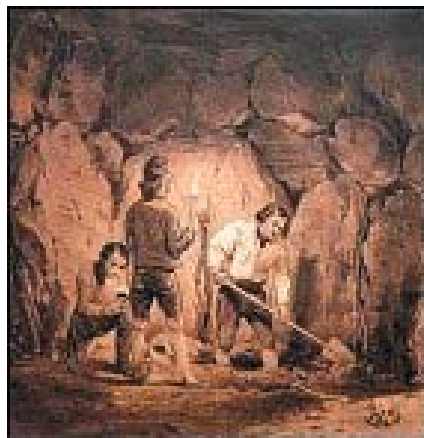
Stuehøj er en ud af 11 dysser og jættestuer på Kulturarvsstyrelsens liste over fredede fortidsminder, som skal sættes i stand i 2006 af Nationalmuseets eksperter.

En særlig finanslovsbevilling for årene 2005-09 har givet mulighed for at restaurere en række af bondestenalderens gravmonumenter, så besøgende kan opleve dem uden risiko for at blive ramt af nedstyrtende sten.

Ud over Stuehøj står to andre sjællandske jættestuer for tur til restaurering: den store Møllehøj, som også ligger i Ølstykke, og Milehøj ved landsbyen Kastrup nord for Vordingborg.

Dysser og jættestuer på Samsø
Omkring herregården Brattingsborg på det sydlige Samsø ligger et stort antal dysser og jættestuer. Syv af dem, seks jættestuer og en langdysse, skal efter planen restaureres i år.

De vil alle få nogenlunde samme behandling: træer og buske fjernes fra højene, gravkamrene bliver tømt for jord, store sten sikres, så de ikke skrider ud eller falder ned, tømure (dvs. små stenfliser, som er stablet op mellem de store bæresten) repareres, og endelig vil de gennem-

tærede jernstativer, som findes i nogle af gravkamrene fra tidligere restaureringer, blive udskiftet.

Vejrmøllehøj i Himmerland
Ved Skibsted i Himmerland skal den temmelig ødelagte jættestue Vejrmøllehøj gennemgå en større istandsættelse:

En af de bæresten, der har dannet væg i gravkammeret, hælder og skal rejses op. Desuden vil arkæologerne prøve, om en dæksten, der er væltet ned i kammeret, kan komme på plads igen, og om de med en stenblok hentet fra et andet sted kan lukke gravkammeret helt. Derefter vil jordhøjen kunne genopbygges, så jættestuen fremover er mere beskyttet mod forfald.

Under istandsættelsesarbejdet vil arkæologerne omhyggeligt tegne, opmåle og dokumentere. Restaureringen af dysser og jættestuer giver nemlig ofte ny viden om gravenes konstruktion og om bondestenalderens religiøse skikke.

Det samlede budget for istandsættelse af de store stengrave er i 2006 på 1,4 mio. kr.

Ny pulje til konservering

Nu kan man igen søge om støtte til konservering af truede genstande af enestående national betydning.

Kulturarvsstyrelsen indkalder ansøgninger til den særlige pulje, som regeringen har afsat for at få løst påtrængende bevaringsproblemer for genstande af "enestående national betydning". Puljen er en del af regeringens kulturbevaringsplan og kan kun søges af statsanerkendte museer. Puljen er i 2006 på 8,4 mio. kr.

Begrebet "enestående national betydning" er anvendt som en særlig kategori i Udredning om bevaring af kulturarven, som Kulturministeriet udgav i 2003, og som ligger til grund for regeringens kulturbevaringsplan. Udredningen definerer ikke begrebet "enestående national betydning" nærmere ud fra den erkendelse, at hvad man vil anse for at falde ind under en sådan kategori, altid vil hvile på et skøn, som vil være både tidsbundet og fagligt betinget. Det er derfor også det ansøgende museum selv, der i ansøgningen skal begrunde, hvorfor museet anser den pågældende genstand for at være af enestående national betydning.

Til ansøgningerne skal anvendes et skema, som ligger på styrelsens hjemmeside.

Det er vigtigt, at museet redegør for, hvorfor museet anser den pågældende genstand for at være af enestående national betydning, og for nødvendigheden eller vigtigheden af den ansøgte konserveringsindsats. Der skal som hovedregel vedlægges to tilbud på det arbejde, der ønskes udført.

Ansøgningsfristen er 1. maj 2006.